

НЯКОИ НАБЛЮДЕНИЯ ВЪРХУ ПУБЛИКАЦИОННИЯ ПРОЦЕС В ХУМАНИТАРНИТЕ РЕФЕРИРАНИ ИЗДАНИЯ ОТ ИЗТОЧНА ЕВРОПА

Биляна ТОДОРОВА

Югозападен университет „Неофит Рилски“, България
E-mail: bilyanatodorova@swu.bg

SOME OBSERVATIONS ON THE PUBLICATION PROCESS IN THE ARTS AND HUMANITIES REFEREED JOURNALS IN EASTERN EUROPE

Bilyana TODOROVA

South-West University “Neofit Rilski, Bulgaria
E-mail: bilyanatodorova@swu.bg

ABSTRACT: The aim of the paper is to present the author’s observations on the publication process of the Eastern European journals on Arts and Humanities and Social Sciences indexed in international databases. As this kind of publication is a relatively new practice in this part of Europe and a lot of researchers are not well prepared for how long-lasting and time-consuming the publication process of the Scopus and Web of Science journals may be, the common steps are presented, starting with the specifics of the e-platforms used by most of the publishers. The importance of meeting the technical requirements of the particular journal is also discussed as well as the place and the role of the peer-review process in the whole procedure. The most frequent problems and challenges that editors and journals face when this step has to be completed are reported and the reasons for the current situation are presented. As peer reviewing is a crucial part of the publication process, it is analyzed in detail. Special attention is paid to the importance of the final editing and proofreading of the manuscript.

Apart from all these phases of the publishing process in the prestigious journals, some other questions concerning the use of specific languages, the accessibility of the published work, and the evaluation of the academic achievements are discussed. The paper also addresses the importance of free access to resources and of the freedom to disseminate intellectual work.

KEYWORDS: indexed journals, peer review process, publication procedure, Eastern Europe, Arts and Humanities

В този текст споделям някои свои наблюдения относно процеса на администриране, рецензиране, редактиране и публикуване в различни реферирани издания през последните десет години – период, в който начинът на публикуване се промени драматично и се наложиха практики, непознати до този момент за голяма част от източноевропейската наука (и особено за хуманитаристиката).

Доколкото ми е известно, за първи път във Филологическия факултет на Югозападния университет „Неофит Рилски“ системата за анонимно рецензиране беше въведена през вече далечната 2009 година, когато проф. Лилия Илиева приложи тази практика при подготвянето на *Юбилейния сборник на Филологическия факултет (По повод 75-годишнината на проф. д-р Иван Кочев)* (2010). Тази практика в онзи момент изглеждаше екзотична, но поради битуването ѝ в световната наука постепенно беше масово възприета и в последните пет години вероятно няма българско печатно издание, което да не е въвело някакъв вариант на рецензиране (peer-review) на текстовете си.

Междувременно голямата част от списанията започнаха да излизат онлайн, да качват броевете си в електронни библиотеки, което позволи да се постигне по-голяма видимост на научните публикации, а част от тях кандидатстваха и бяха приети за индексирани в световните бази с наукометрични показатели Web of Science и Scopus. Индексирането в тези бази е процес особено труден за списанията в областите *Хуманитарни науки* и *Социални науки*, поради което не може да не се спомене, че две издания на Филологическия факултет на ЮЗУ „Неофит Рилски“ – „Езиков свят“ и „Балканистичен форум“, постигнаха безспорен успех, като бяха приети в тези бази въпреки хуманитарната си насоченост.

Встрани от безспорните предимства и възможности, които онлайн публикуването, реферирането и индексирането на списанията дават на изследователите, системата има редица несъвършенства – няколко големи издателства имат нечестно предимство пред по-малките (Posada, Chen, 2018), често техните издания имат нереалистично високи такси за публикуване на текстове със свободен достъп, а тези статии, които са налични срещу заплащане, са недостъпни

за огромната част от учените и университетите. Често самите автори имат ограничен достъп до своя собствен текст, освен това в много от случаите нямат право да го публикуват в мрежи със свободен достъп или да разпространяват в научни кръгове и общности. Недоволството сред академичната общност за това, че авторите създават качествен продукт, преминал през тежка процедура на анонимно рецензиране, върху който в някои от случаите после нямат права и не могат да разпространяват, е постоянно, но в близко бъдеще едва ли ще успее да доведе до промяна на наложилите се практики¹.

В България този дебат все още не е активен, защото в момента навлиза практиката да се публикува в индексирани и реферирани издания, особено, както споменах, в сферата на филологията и другите хуманитарни науки. Ето защо колегията се сблъсква не толкова с етичните проблеми, които са свързани с монопола на няколко издателства и с експлоатацията на труда на изследователите, а по-скоро с техническите и логистичните предизвикателства, породени от променените условия.

Въз основа на личния си опит като администратор на платформа, редактор, рецензент и автор в редица източноевропейски списания от областта на хуманитарните и социалните науки в следващите редове ще споделя наблюденията си върху най-честите проблеми и предизвикателства, с които се сблъскват всички онези, които са ангажирани в процеса на създаване, редактиране, рецензиране и публикуване на научно съдържание.

1. Работа с електронни платформи

Почти всички престижни списания работят с електронни платформи, в които авторът трябва да качи своя текст, като следва няколко стъпки, описани в платформата. Различните платформи могат да се различават в някои детайли, но най-често те изискват регистрация на автора, след това поэтапно качване на заглавие, резюме и основен текст. Текстът трябва да е анонимизиран – т.е. имената на авторите трябва да са отстранени, тъй като след това ще бъде рецензиран. Тази стъпка най-често затруднява колеги с недостатъчно висока дигитална компетентност, както и някои от тях, които не владеят добре английски език, защото познатите ми платформи дори на българските реферирани и рецензирани списания са на английски език. По света има немалко платформи, които работят и с езика, официален в страната, в която е регистрирано списанието, и с английски. Надявам се скоро такава възможност да се появи и у нас.

2. Техническо оформление на текстовете

Един от разпространените стереотипи по отношение на учените хуманитаристи е, че това са хора с бохемско отношение към живота, които презират административните задължения и досадните технически подробности, с които е свързана административната дейност. Но дори творческа дейност като писането на статия или монография включва в себе си и немалка част редакторска, коректорска и техническа работа, която в много от случаите отнема повече време, отколкото изграждането на съдържанието на ръкописа. Неприятна подробност е фактът, че всяко списание или сборник с текстове има собствени изисквания как да бъдат оформени текстовете. Днес много от платформите са изградени по начин, който не позволява да бъдат качени текстове без задължителни реквизити (резюме, ключови думи и пр.), както и текстове, които не отговарят на някои технически изисквания, например за обем на текста. В други случаи администраторът на платформата има възможност да връща за допълване и доработване текстовете, които не са се съобразили с техническите изисквания на списанията и сборниците. Наблюденията ми показват, че немалка част от колегите се отказват да публикуват текстове в международно признати и престижни списания, индексирани в базите данни, защото не искат или не могат да се справят с това предизвикателство, като са склонни да ги пренасочат към сборници или списания с по-нисък ранг, където понякога са по-толерантни към авторите и поемат отговорността сами да оформят текстовете, защото имат недостиг на ръкописи или защото имат щатни редактори, които биха извършили тази дейност, без да се натоварват допълнително научните редактори. Тук е мястото

---

¹ Разбира се, формално авторът може да откаже да предостави права на издателите, но тогава рискува да не бъде публикуван, а когато това искане идва от издание с висок импакт фактор, изборът не е особено голям – публикуването в такива издания е важно и понякога задължително за академичните среди. Рисковете от подобно предаване на правата често се не се осъзнават от авторите, но последствията могат да са немалки: <https://www.lib.umn.edu/services/copyright/academic-ownership>

да отбележа, че според моя опит огромната част от техническата работа в повечето списания и в България, и в чужбина се извършва от докторанти или преподаватели / научни работници, които получават или никакво, или символично заплащане за своята работа. В някои от случаите редакторската работа в научни списания се приема като част от академичната заетост. Като цяло обаче тази дейност е силно подценена, а за да бъде извършвана качествено, изисква немалък експертен и времеви ресурс.

3. Процес на рецензиране

Процесът на рецензиране е от ключово значение за публикуването на текстовете в списанията, които претендират за научност и значимост. Може би най-често срещаният вариант е двойното сляпо рецензиране, но има и издания с единично сляпо рецензиране – немалко списания работят и по системата, при която авторът не е анонимен, но рецензентът е. В последните години, поради различни причини, се появяват и експерименти като т.нар. *отворено рецензиране* (Open Peer Review), при което и авторът, и онези, които искат да представят отзив или рецензия, са неанонимни; *следпубликационно рецензиране* (Post-Publication Review) и др. (Eve et al, 2021).

Анонимността обичайно се прилага, за да може качеството на работата да бъде оценено по достойнство, без рецензентът да се влияе от името на автора, както и да се предотврати възможността авторът да търси възмездие за евентуални критики към негово произведение. В много от случаите авторът може да препоръча рецензенти, както и да посочи имена, които не желае да бъдат избирани за рецензенти на този текст. Обичайно редакторите се съобразяват с желанието на автора и не се обръщат към рецензенти от т.нар. нежелан списък, но не използват възможността да канят препоръчаните рецензенти, тъй като се предполага, че те ще бъдат прекомерно добронамерени към текста. Посочването на евентуални рецензенти обаче дава възможност на редакторите да се обръщат към тях в бъдеще, защото информацията за тях може да бъде добавена в базата данни.

В повечето списания рецензентите се избират от редактор, който им изпраща покана, в която е налично и резюмето на текста. Ако те се съгласят да рецензират в рамките на определен срок (много често този срок е въведен в системата и ако в неговите рамки рецензентът не отговори, бива автоматично отзован), то придобиват достъп до целия текст чрез платформата. Разбира се, поканените могат да не приемат поканата, като посочат или не причина за отказа си. Срокът за рецензиране обикновено е един месец, но в много от случаите редакторите приемат той да бъде удължен.

Един от основните проблеми, за който сигнализират редакторите в последните години, е трудността при намирането на качествени рецензенти, които да се съгласяват да рецензират текстове, особено когато срокът за рецензиране е кратък. Тъй като тази работа е много отговорна, времеемка, изисква специфични умения, но не се заплаща, а често и не може да бъде използвана по някакъв начин при академично израстване, то не е никак странно, че желаещите не са много. Ето защо колеги алармират, че се случва да се сблъскат с многобройни откази за рецензиране под различен предлог, поради което понякога изпратените текстове стоят нереченизирани месеци наред. В същото време се случва рецензенти да поемат ангажимент да оценят определен текст, но по различни причини непредвидено да се забавят с рецензията, а понякога и да не успеят да я напишат. Тези трудности са в основата на популярността на метафората, използвана от редакторите по цял свят, че публикационният процес е *дълго пътуване* ('a long journey') и авторите трябва да се заредят с търпение, или както ние, българите, обичаме да казваме – „хубавите неща стават бавно“.

Когато рецензентът оценява качения в платформата текст, той най-често има няколко избора – да „приеме“ ръкописа, т.е. да даде изцяло положителна оценка за текста; да предложи незначителни корекции; да предложи значителни корекции и да даде отрицателна оценка (да откаже) на ръкописа. Тъй като най-често рецензентите са двама, а много рядко те са напълно единомисленици, то след това главният редактор или отговорният редактор (зависи от списанието) трябва да вземе последващо решение. Много рядко в престижните списания един текст се публикува без никакви корекции – т.е. много рядко и двамата рецензенти дават изцяло положителна оценка на един ръкопис. Отказите зависят от рецензентите, но и от редакционната политика на списанието – има списания, които по-често отказват да публикуват текстове, има и такива, които са по-склонни да дават шанс на авторите, като предоставят възможност за нанасяне

на корекции². Разбира се, някои от списанията имат и определен капацитет – когато получат стотици ръкописи, а могат да публикуват фиксиран брой текстове, неизбежно процентът на отказите се покачва. Други издания работят само онлайн и могат да публикуват на теория неограничен брой текстове.

Начинът, по който протича процесът на рецензиране в повечето престижни списания, макар да има много достойнства, има и немалко недостатъци, които са широко обсъждани от научната общност (сравнително пълен обзор на често срещаните проблеми може да бъде намерен при Eve et al 2021, Eve et al 2022 и др.). Особено когато текстовете са на по-рядко използвани езици или са в много специфични области, където работят малко хора, реално двойното сляпо рецензиране се оказва неанонимно, което може да повлияе на обективността на оценката. Друг много често задаван въпрос е дали може системата да бъде еднаква за различните науки, тъй като традиционно хуманитарните и социалните науки са специализирани в т.нар. качествени изследвания, а не толкова в количествените, което означава, че тяхната сила е в представянето и защитаването на идеи, а не толкова в публикуването на данни. В последните години обаче виждаме драстична промяна и в хуманитаристиката – под влияние на точните науки и с навлизането на дигиталните технологии все повече колеги от хуманитарните и социалните науки работят със статистически методи. Тази симбиоза между двата типа методи има и своите добри страни и е причина за множество постижения в сферата на лексикографията (под влияние на корпусната лингвистика), на превода, на съпоставителното езикознание и пр. Надявам се обаче качествените изследвания, характерни за дискурс анализа, философията на езика, литературознанието и т.н. да продължат да бъдат публикувани и в базите данни, защото хуманитаристиката именно като генератор на идеи е един от фундаментите на културата.

Транснационалният характер на процеса на рецензиране ни поставя пред още един проблем – въпросът за езиците, на които се публикува в световните списания. Огромният брой от тези списания публикуват на английски, което поставя учените с друг първи език в по-неблагоприятно положение. Много от рецензентите се изказват негативно за текстовете, написани на „лош“ английски, дори когато те имат несъмнени научни качества. За тази цел повечето големи издателства предлагат услугата за платена редакция, направена от носител на езика, за да се повиши вероятността текстът да бъде публикуван в престижно списание. При положение че процесът на провеждане на едно проучване изисква време и ресурси (включително финансови), че процесът на публикуване изисква ресурси (включително финансови), процесът на езиково редактиране изисква ресурси (включително финансови), се оказва, че авторите от страните извън Западна Европа, САЩ, Австралия и няколко държави в Азия, в които парите за финансиране на наука са малко, а и първият език е различен от английски, са в много по-неблагоприятно положение в сравнение с посочените няколко държави. За щастие, в последните години се появиха списания, които публикуват и на т.нар. „малки“ езици, като вече споменатите „Езиков свят“ и „Балканистичен форум“ (и не само). Много важна задача на всички автори в тези и други подобни списания е да промотират активно текстовете, публикувани в тях, за да можем да направим изследванията, публикувани на езици, различни от английския, по-разпознаваеми и популярни.

4. Процес на публикуване

Практиката показва, че дори когато текстът бъде одобрен за публикуване от рецензентите, „пътуването“ не е приключило. Всеки одобрен ръкопис задължително минава през езикова и техническа редакция. Повечето престижни списания се опитват още на входа да минимизират нуждата от последваща намеса, като следят за изпълнението на определени параметри. Освен това всяка редакция разчита и рецензентите да сигнализират при наличието на някакви неточности от различно естество, което да позволи те да бъдат отстранени още при коригирането на по-съществените съдържателни празноти или неточности.

Много често процесът на публикуване се забавя и заради редакционната политика на изданията – понякога те имат тематични броеве, които публикуват само текстове, свързани с посочената тема, а онези, които засягат друга, странична проблематика, трябва да изчакат. Много

---

² Разбира се, в това изложение се обсъждат само престижни издания, които следват добрите практики за публикуване. Тук не се обсъжда политиката на т.нар. „хищнически списания“ (за различните практики на изданията виж Крейчова, 2022)

от списанията се въздържат от публикуване на текстове на автори от едни и същи институции или държави в рамките на един брой, защото следват политиката, въведена от световните бази, за подкрепа на разнообразието и диалога в науката. Ето защо някои от изданията позволяват електронният вариант да бъде публикуван предварително, преди да излезе книжното тяло, като по този начин текстът става достъпен за заинтересованите от проблематиката и може да бъде използван, разпространяван и цитиран още преди официалната публикация.

В края на изложението ще посоча още една особеност на публикуването в престижни издания, за която споменах бегло в началото – голяма част от световните престижни издания са с ограничен достъп. Библиотеките на големите университети по света ежегодно отделят средства, за да могат техните студенти, преподаватели и служители да имат достъп до виртуалните библиотеки, в които тези текстове са качени. Работещите в университетите, които не могат или не искат да си позволят този достъп, са ограничени в своите ресурси и на практика остават извън световния научен обмен – на теория те биха могли да заплатят лично достъпа до определена публикация, но на практика това е труднопостижимо, защото цената дори за единична статия често надхвърля дневното възнаграждение на един хабилитиран преподавател в много източноевропейски държави. В последните години се популяризира практиката за публикуване на списания с отворен достъп, където авторите заплащат за възможността техният труд да бъде достъпен, използван и цитиран. За да се възползват от този вариант обаче, авторите трябва да имат достъп до финансиране по проект или за сметка на организацията, на която принадлежат. За щастие, все още има немало издания, предимно в Източна Европа (в това число вече цитираните издания на Югозападния университет), които се издават със свободен достъп и без такса за публикуване. Те, поне засега, остават академични „островчета“, където могат свободно да се представят и споделят проучвания, идеи и размишления.

БИБЛИОГРАФИЯ:

- Крейчова, Ел. (2022)** Добри практики при научните публикации. // *Езиков свят*, 20(3), стр. 437 – 440 (*Kreychova, E. Dobri praktiki pri nauchnite publikatsii. // Ezikov svyat*, 20 (3), str. 437 – 440)
- Юбилеен сборник (2010)** Юбилеен сборник на Филологическия факултет (По повод 75-годишнината на проф. д-р Иван Кочев), Благоевград: УИ „Неофит Рилски“, 2010 (*Yubileen sbornik. Youbileen sbornik na Filologicheskia fakultet (Po povod 75-godishninata na prof. d-r Ivan Kochev)*, Blagoevgrad: UI “Neofit Rilski, 2010).
- Eve, M., Neylon, C., O'Donnell, D., Moore, S., Gadie, R., Odeniyi, V., & Parvin, S. (2021)** Reading Peer Review: PLOS ONE and Institutional Change in Academia (Elements in Publishing and Book Culture). Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/9781108783521
- Eve, M., Gadie, R., Odeniyi, V., Parvin, Sh. (2022)** Reviewing the Reviewers: Training Neutral Networks to Read Peer Review Reports. In: Lise Jaillant (Eds.), *Archives, Access and Artificial Intelligence* (131-156). Bielefeld: transcript Verlag. <https://doi.org/10.14361/9783839455845-006>
- Posada, A., Chen, G. (2018)** Inequality in Knowledge Production: The Integration of Academic Infrastructure by Big Publishers. // *ELPUB* 2018. [10.4000/proceedings.elpub.2018.30](https://doi.org/10.4000/proceedings.elpub.2018.30). [hal-01816707](https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-01816707)